

SKYRYBOS YPATUMAI LIETUVIŲ KALBOS IR LITERATŪROS VALSTYBINIO BRANDOS EGZAMINO DARBUOSE

ESMINIAI ŽODŽIAI: rašinys, skyryba, skyrybos ženklas, valstybinis brandos egzaminas.

ĮVADAS

Pastaruoju metu daug diskutuojama dėl lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzamino: pradedant raštingumu, literatūros kūrinį pasirinkimu, baigiant vertinimu ir kitais dalykais. Raštingumas dažniausiai suvokiamas kaip rašybos ir skyrybos įgūdžių turėjimas¹. Apie būdingiausius mokinių rašybos klaidų polinkius valstybinio brandos egzamino darbuose jau rašyta anksčiau (Tamulionienė 2015). Šiame straipsnyje tęsiama mokinių raštingumo tema kitu aspektu – skyrybos ypatumų nagrinėjimu mokinių tekstuose.

Šio straipsnio objektas – keturiasdešimt 2014 metų ir šešiasdešimt 2018 metų lietuvių kalbos ir literatūros valstybinio brandos egzamino darbų, įvertintų 80–100 taškų, iš įvairių Lietuvos regionų². Straipsnyje pasirinkta nagrinėti geriausiai ivertintu mokiniu darbus – tuo siekiama išsiaiškinti, kokie yra geriausius įvertinimus gavusių mokinių skyrybos ypatumai, – jeigu rasti skyrybos atvejai yra probleminiai šiems mokiniams, tikėtina, kad jie gali būti neaiškūs ir prastesnius įvertinimus gavusiems mokiniams. Beje, straipsnio autorė yra išnaginėjusi didelę dalį 2014 m. valstybinio brandos egzamino darbų, iš jų matyti, kad skyrybos klaidų yra tiek daug, kad išsamiai aprašyti viename straipsnyje yra beveik neįmanoma, todėl pirmiausia nuspręsta panagrinėti vienos grupės – geriausiai įvertinimus gavusių mokinių – skyrybos ypatumus.

Straipsnio tikslas – atlikus valstybinio lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzamino darbų kalbos analizę, nustatyti būdingiausias skyrybos klaidas mokinių tekstuose, pamėginti išsiaiškinti tų klaidų priežastis ir ypatumus, atskleisti mokinių tekstams būdingus skyrybos bruožus.

¹ Šiame straipsnyje žodis *raštingumas* vartojamas ta pačia reikšme.

² Darbai gauti iš Nacionalinio egzaminų centro pagal Lietuvių kalbos instituto ir Nacionalinio egzamino centro bendradarbiavimo sutartį.

Siekiant tikslo, kelti šie pagrindiniai uždaviniai: 1) išnagrinėti teorinius skyrybos aspektus; 2) atlikti keturiasdešimties 2014 metų ir šešiasdešimties 2018 metų lietuvių kalbos ir literatūros valstybinio brandos egzamino darbų, įvertintų 80–100 taškų, kalbos analizę; 3) remiantis atliktos analizės rezultatais nustatyti būdingiausias mokinių skyrybos klaidas; 4) remiantis nustatytais būdingiausių skyrybos klaidų tipais pamėginti išsiaiškinti tų klaidų priežastis; 5) atskleisti mokinių rašto darbų skyrybos ypatumus.

Straipsnyje taikomas aprašomasis analitinis metodas nagrinėjant mokinių darbų skyrybos ypatumus, kiekybinis (skaičiavimo) metodas taikomas skaičiuojant ir pateikiant skyrybos klaidų dažnį mokinių darbuose.

Pirmajame straipsnio skyriuje apžvelgiamas tyrimo aktualumas; antrajame skyriuje nagrinėjami būdingesni probleminiai skyrybos atvejai, pateikiama lyginamoji statistinė klaidų charakteristika. Straipsnyje visi nagrinėjami atvejai iliustruojami pavyzdžiais iš rašinių. Iliustracinių pavyzdžių kalba yra netaisyta, išlaikyta autentiška.

1. TEORINĖS TYRIMO PRIELAIDOS

Skyryba yra apibrėžiama kaip „taikomoji sintaksės atšaka, kurios objektą sudaro skyrybos ženklų <...> vartojimo rašto kalboje taisyklių nustatymas“ (Gaivenis, Keinys 1990: 186), „tai istoriškai susiformavusi sistema rašto kalbos skyrybos ženklų, vartojamų teksto ir jo vienetų (ypač sakinio) struktūriniam (gramatiniam), prasminiam ir intonaciniam (melodiniam) skaidymui žymėti, aktualiai loginei ir emocinei ekspresinei informacijai tikslinti, pabrėžti, aktyvinti. Tai ir skyrybos ženklų vartosenos principų bei taisyklių sistema“ (Abaravičius 2002: 8).

Norminės lietuvių kalbos skyrybos pradžia galima laikyti Jono Jablonskio *Lietuvių kalbos sintaksę* (1911 m.). Knygoje rašoma, kad skyrybos ženklai padeda „lengviau skaityti <...> ir parodo, kur skaitant reikia stabtelėti, kur pakelti ar nuleisti balsas“ (Jablonskis 1957: 542). 1922 m. išleistoje J. Jablonskio *Lietuvių kalbos gramatikoje* skyrybai yra skiriamas jau atskiras skyrius „Skiriamieji ženklai“, apie skyrybą rašoma, kad „skaitant reikia kartais stabtelėti, pakelti ar nuleisti balsas, vienas ar kitas dalykas šaukiamai arba klausiamai pasakyti <...> Parodyti, kaip turime skaityti raštą, vartojam atskirus ženklelius – skirtukus, arba skiriamuosius ženklus“ (Jablonskis 1922: 270). Išsamiai skyrybos norminimo istorija aprašyta Vido Valskio straipsnyje „Iš lietuvių kalbos skyrybos norminimo istorijos“ (2014). Kalbininko nuomone, išsamiausių skyrybos normų aprašu galima laikyti leidinį *Lietuvių kalbos rašyba ir skyryba* (toliau – LKRS;

trys leidimai: 1976, 1989, 1992). Šiame leidinyje „apibendrinta ir susisteminta visa skyryba: pateiktos išsamios taisyklės ir gausūs jų iliustruojamieji pavyzdžiai <...> glaustai suformuluoti pagrindiniai skyrybos norminimo principai: sintaksinis <...> ir intonacinis“ (Valskys 2014: 156). LKRS rašoma, kad sakinio dalies intonacinis ir prasminis savarankiškumas priklauso nuo įvairių aplinkybių, todėl rašančiojo gali būti skirtingai suvokiamas (1992: 128).

2006 m. Valstybinė lietuvių kalbos komisija priėmė nutarimą „Dėl privalomosios ir pasirenkamosios skyrybos taisyklių“. Šį nutarimą rengė kalbininkų grupė, kuriai vadovavo Albinas Drukteinis. Valstybinė lietuvių kalbos komisija 2006 m. rugsėjo 28 d. nutarimais Nr. N-2 (103) ir Nr. N-3 (104) patvirtino naujas privalomosios ir pasirenkamosios skyrybos taisykles.

Viešojoje erdvėje pasirodė ne vienas kalbininko straipsnis, supažindinantis su skyrybos reformos motyvais, pasikeitusiu kai kurių atvejų aiškinimu ir pan. (Drukteinis 2006; 2007a; 2007b; Kniūkšta 2007). Kalbininkas A. Drukteinis rašo, kad „[š]is skyrybos tvarkymo etapas rodo, kad šiuo metu lietuvių kalbos skyryba yra tam tikroje kryžkelėje. Taisyklių derinimas su teksto kūrėjo komunikaciniais tikslais kartu laikantis ir struktūrinio skyrimo principo, o dar įtraukus ir formaliuosius požymius jas daro iš dalies nenuosekliai. Polinkis daugiau leisti apsispręsti rašančiam yra akivaizdus. Tai paaiškinama ir teoriškai, ir skyrimo praktika. Jei tai būtų tolesnių ir didesnių pertvarkymų etapas, kurį laiką tokią skyrimo požymių įvairovę galima toleruoti, bet ilgainiui taisyklės būtų galima vis labiau kreipti į laisvą, t. y. į teksto aiškumą ir ekspresiją orientuotą, skyrybą, bent jau ten, kur struktūros dalykai yra akivaizdūs ir jiems suprasti skirtukų paramos nereikia“ (Drukteinis 2006: 205–206). A. Drukteinis įvardijo priežastis, kodėl skyrybos taisyklės turėjo būti peržiūretos: reali tekstų autorių gebėjimo skirti pagal taisykles padėtis, galima pačių taisyklių painiava, nemokėjimas jų taikyti skiriant konkrečius atvejus ir kt. (Drukteinis 2007b: 1–2). Kalbininkas rašė, kad „[p]rivalomojo skyrimo taisyklės grindžiamos aiškiais, dažniausiai formaliaisiais (gramatiniais, struktūriniais) požymiais. Jie yra tik tam tikrų prasmės dalykų rodikliai, tačiau neleidžia subjektyviai tos prasmės interpretuoti. Pasirenkamojo skyrimo taisyklės formuluojamos nurodant teksto kūrėjo intenciją – norą pabrėžti, intonaciškai išskirti. Čia paliekama laisvė rašančiajam apsispręsti, kokius niuansus jis norėtų perteikti skyrybos ženklais“ (Drukteinis 2007b: 1).

Lietuvių kalbos skyryba remiasi trimis principais: sintaksiniu, intonaciniu ir prasminiu. 2006 m. atskirtos privalomosios ir pasirenkamosios skyrybos taisyklės, atrodytų, turėjo padėti tiek mokiniams, tiek kitiems tekstų rašytojams lengviau tas taisykles taikyti. Tik ar taip nutiko?

Vos prabilus apie skyrybos pokyčius pasirodė diskusijų viešojoje erdvėje, kad tokia reforma turėtų palengvinti moksleivių dalią (Augulytė 2005; Gliožerienė 2005; Norvilaitė 2005).

Tuo metu aktyviai ir daug diskutuota. Vėliau diskusijoms apimus imta abejoti, kaip reforma atsiliepė mokymo procese. Susitikimuose su mokytojais dažnai kalbama šia tema, vis garsiau sakoma, kad mokiniams ši reforma neišėjo į naudą – kuo daugiau pasirinkimo laisvės, tuo didesnė painiava. Bendru žvilgsniu nagrinėjant mokinių rašto darbus kartais susidaro įspūdis, kad neretai sunkiai besuvokiama skyrybos ženklų prasmė. Keičiantis jaunimo šnekamosios kalbos intonaciniais polinkiais (vis labiau linkstama sakinio pabaigoje intonaciją pakelti ir pan.), tie intonaciniai kirčiai iki galo nesuvokiant sakinio struktūros kartais sukelia painiavą. Laisvė rinktis, ar rašyti skyrybos ženklus, suteikia ir didžiulę atsakomybę, su kuria ne visiems pavyksta susitvarkyti. Kiti mokytojai, priešingai, džiaugiasi pertvarka, teigia, kad esmė yra ne privalomieji ar pasirenkamieji skyrybos atvejai, esą, viskas priklauso nuo gebėjimo tas taisykles perteikti, aiškiai išmokyti sakinio santvarkos, ryšių tarp žodžių. Tiesa, beveik vieningai sutariama, kad trūksta aiškesnio kai kurių skyrybos taisyklių aiškinimo, pavyzdžių iš realiosios vartosenos, kadangi dabartinė skyryba daugiausia remiasi intonaciniu ir prasminiu principais. Kyla klausimas, kiek šiais principais galima remtis mokymo procese, nes „pasikliauti intonacija, kaip aukštesnio sintaksinio lygmens elementu, rašantysis privalėtų turėdamas pakankamai žinių apie sakinio sandarą“ (Vasiliauskienė, Rimkutė 2007: 60).

Nuo 2015 m. Lietuvių kalbos institute tiriami valstybinio lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzamino darbai, kiti abiturientų rašto darbai. Matyti, kad daugėja nemotyvuotos skyrybos atvejų, atrodytų, kad ne visai iki galo suprantama skyrybos reikšmė, todėl ir kyla sunkumų pasinaudoti skyrybos taisyklių teikiamomis galimybėmis. Visa tai paskatino imtis šios temos – nagrinėti mokinių tekstų skyrybą. Neatsitiktinai pasirinkti ir geriausius įvertinimus gavusių mokinių darbai, taip siekiama išsiaiškinti sudėtingiausius skyrybos atvejus, kurie neaiškūs net geriausiai rašantiems mokiniams.

Atkreiptinas dėmesys, kad šiuo metu kylančios skyrybos problemos panašios kaip ir anksčiau. Dar 1938 m. Pranas Skardžius rašė, kad „daug kas skirtukus dėlioja be jokios tvarkos, kaip pakliūva arba kaip kam geriau atrodo“ (Skardžius 1938: 38), Petras Jonikas svarstė, kokia skyryba – gramatine logine, pauzine, intonacine – reiktų remtis lietuvių kalboje (Jonikas 1939: 133).

Reikia atkreipti dėmesį ir į tai, kad šiuo metu itin populiarė elektroninė komunikacija (socialiniai tinklai, trumposios žinutės, elektroniniai laiškai). Elektroninėje komunikacijoje vartojama mažiau skyrybos ženklų nei rašytiniame tekste. Kalbininkė Asta Ryklienė atliko tyrimą, iš kurio paaiškėjo, kad elektroninių tekstų autoriai ne tik renkasi, ar vartoti skyrybos ženklus, ar jų nevertoti, bet net ir yra linkę juos vartoti rečiau arba dažniau, nei reikia (Ryklienė 2001: 78),

trumposiose žinutėse „pastebima kitokių vartojimo polinkių ir naujų teksto skaidymo būdų“ (Nevinskaitė 2010: 290), „skyrybą linkstama mažinti, kai kuriuose elektroniniuose laiškuose ir internetiniuose pokalbiuose jos nėra“ (Crystal 2006: 94). Daugėjant elektroninės komunikacijos, svarbu stiprinti rašytinio teksto skyrybos įgūdžius.

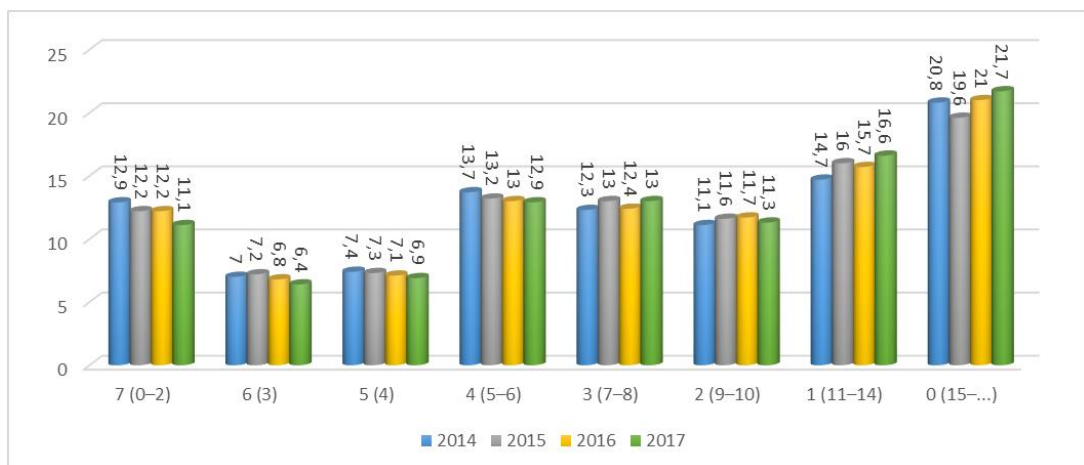
Mokinių skyrybos įgūdžiai valstybinių brandos egzaminų darbuose tirti Vilijos Salienės (2005: 101–103), apie mokinių skyrybos įgūdžius rašė Kęstutis Bredelis (2011: 20–26). Zita Alaunienė išnagrinėjusi kelerių metų rašinio vertinimo kriterijus straipsnyje „Valstybinės lietuvių kalbos būklė mokykloje – ką galima taisyti jau dabar?“ rašo, kad kiekvienais metais leidžiamas klaidų skaičius didinamas, t. y. „raštingumo reikalavimai vis mažinami“ (Alaunienė 2018: 6). Kalbant bent jau apie skyrybos vertinimą didesnių pokyčių per pastaruosius penkerius metus nepastebėta (žr. 1 lentelę). Nacionalinis egzaminų centras kiekvienais metais nagrinėja ir viešai skelbia valstybinio brandos egzamino statistinę analizę (prieiga internete: <https://www.nec.lt/>). Remiantis Nacionalinio egzaminų centro duomenimis, 1 lentelėje pateikiami 2014–2018 metų lietuvių kalbos ir literatūros valstybinio brandos egzamino skyrybos vertinimo rezultatai.

1 LENTELE. 2014–2018 m. lietuvių kalbos ir literatūros valstybinio brandos egzamino skyrybos vertinimo rezultatai, proc. (sudaryta autorės, remiantis Nacionalinio egzaminų centro duomenimis)

2014 m.	Skyrybai skiriami 7 taškai iš kalbos taisyklingumui iš viso skiriamų 18 taškų							
Taškai (klaidų skaičius)	7 (0–2)	6 (3)	5 (4)	4 (5–6)	3 (7–8)	2 (9–10)	1 (11–14)	0 (15–...)
Taškų pasiskirstymas (proc.)	12,9	7,0	7,4	13,7	12,3	11,1	14,7	20,8
2015 m.	Skyrybai skiriami 7 taškai iš kalbos taisyklingumui iš viso skiriamų 18 taškų							
Taškai (klaidų skaičius)	7 (0–2)	6 (3)	5 (4)	4 (5–6)	3 (7–8)	2 (9–10)	1 (11–14)	0 (15–...)
Taškų pasiskirstymas (proc.)	12,2	7,2	7,3	13,2	13,0	11,6	16,0	19,6

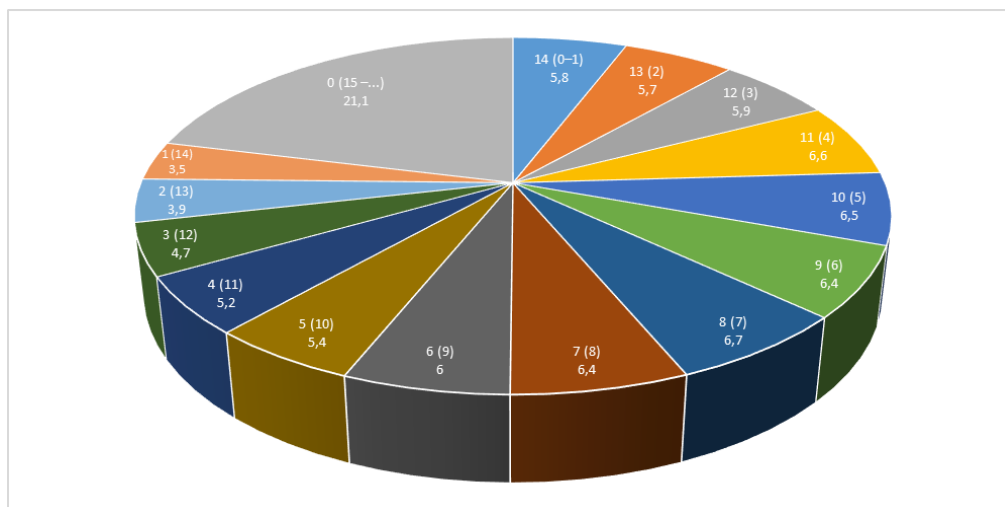
2016 m.	Skyrybai skiriami 7 taškai iš kalbos taisyklingumui iš viso skiriamų 19 taškų														
Taškai (klaidų skaičius)	7 (0–2)	6 (3)	5 (4)	4 (5–6)	3 (7–8)	2 (9–10)	1 (11–14)	0 (15–...)							
Taškų pasiskirstymas (proc.)	12,2	6,8	7,1	13,0	12,4	11,7	15,7	21,0							
2017 m.	Skyrybai skiriami 7 taškai iš kalbos taisyklingumui iš viso skiriamų 19 taškų														
Taškai (klaidų skaičius)	7 (0–2)	6 (3)	5 (4)	4 (5–6)	3 (7–8)	2 (9–10)	1 (11–14)	0 (15–...)							
Taškų pasiskirstymas (proc.)	11,1	6,4	6,9	12,9	13,0	11,3	16,6	21,7							
2018 m.	Skyrybai skiriama 14 taškų iš kalbos taisyklingumui iš viso skiriamų 38 taškų														
Taškai (klaidų skaičius)	14 (0–1)	13 (2)	12 (3)	11 (4)	10 (5)	9 (6)	8 (7)	7 (8)	6 (9)	5 (10)	4 (11)	3 (12)	2 (13)	1 (14)	0 (15–...)
Taškų pasiskirstymas (proc.)	5,8	5,7	5,9	6,6	6,5	6,4	6,7	6,4	6,0	5,4	5,2	4,7	3,9	3,5	21,1

Toliau 1 ir 2 paveiksluose pateikiama lyginamoji informacija. 2018 metų duomenys teikiami atskirai, nes pasikeitė vertinimo sistema.

1 PAV. 2014–2017 m. lietuvių kalbos ir literatūros valstybinio brandos egzamino skyrybos vertinimo rezultatų lyginamoji analizė, proc. (sudaryta autorės, remiantis Nacionalinio egzaminų centro duomenimis)

Šalia taškų skliaustuose nurodomas galimas klaidų skaičius.

2 PAV. 2018 m. lietuvių kalbos ir literatūros valstybinio brandos egzamino skyrybos vertinimo rezultatų analizė, proc.

(sudaryta autorės, remiantis Nacionalinio egzaminų centro duomenimis)

Šalia taškų skliaustuose nurodomas galimas klaidų skaičius.

Kaip matyti iš 1 lentelėje ir 1–2 paveiksluose pateiktų duomenų, visais lyginamaisiais metais (2014–2018 m.) didžiąsą dalį sudaro mokinių darbai, surinkę 0 taškų už skyrybą. Visais metais šis skaičius svyruoja apie 20–21 proc. Vadinasi, vertinant skyrybą, daugiausia yra mokinių, kurie rašinyje padaro 15 ir daugiau klaidų.

Šiame straipsnyje nagrinėjamiems darbams už skyrybą skirtų taškų skaičius ir darbų kiekis (proc.) pateiktas 2 lentelėje.

2 LENTELE. Straipsnyje nagrinėjamų geriausiai įvertintų valstybinio lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzamino darbų vertinimo rezultatų (taškais) ir darbų suvestinė (proc.)

(sudaryta autorės, remiantis Nacionalinio egzaminų centro duomenimis)

2014 m.	Darbai (proc.)	2018 m.	Darbai (proc.)
7 taškai (0–2 klaidos)	45	14 taškų (0–1 klaida)	43,3
6 taškai (3 klaidos)	32,5	13 taškų (2 klaidos)	18,5
5 taškai (4 klaidos)	17,5	12 taškų (3 klaidos)	11,6
3 taškai (7–8 klaidos)	5	11 taškų (4 klaidos)	8,3
		10 taškų (5 klaidos)	13,3
		7 taškai (8 klaidos)	5

Kaip matyti, didžiausios dalies (beveik pusės) straipsnyje nagrinėjamų darbų autoriai už skyrybą gavo didžiausią taškų skaičių, t. y. parašė be skyrybos klaidų ar padarė vos vieną kitą klaidą.

Nacionalinio egzamino centro teikiama statistika (daugiau informacijos www.nec.lt) yra labai pravarti, iš jos matyti, kad skyrybos klaidų brandos egzamino darbuose skaičius per pastaruosius metus nekinta. Šiose statistinėse analizėse nematyti konkrečių atvejų, teikiami tik apibendrinti duomenys, nenagrinėjami pavyzdžiai, todėl šiuo straipsniu siekiama išsiaiškinti konkrečius skyrybos ypatumus.

Iš trumpos tyrimų apžvalgos ir bendros statistinės analizės matyti, kad skyrybos dalykai aktualūs jau daugelį metų ir jų skyrybos įgūdžiams tobulinti vis dar reikia dėmesio. Pirmiausia reikia išsiaiškinti, kokie skyrybos ypatumai būdingi šiuo metu, tada bus galima teikti rekomendacijas, kaip mokyti(s) ir taikyti tam tikras skyrybos taisykles.

2. BŪDINGIAUSI PROBLEMINIAI SKYRYBOS ATVEJAI

Šioje straipsnio dalyje nagrinėjami 2014 m. ir 2018 m. valstybinio brandos egzamino darbuose rasti klaidingi sakinių skyrimo atvejai. Straipsnyje nagrinėjamų sakinių skyryba buvo vertinta tik tirtuose darbuose rastais aspektais, skyrybos atvejai straipsnyje pateikiami pagal skyrybos taisyklėse nustatytą tvarką, atsižvelgiant į sakinio struktūrą (vientisiniai ir sudėtiniai sakiniai). Probleminių atvejų pateikimo tvarka sąsajos su jų dažnumu neturi.

2.1. Probleminiai vienaarūšių sakinio dalių skyrybos atvejai

Išnagrinėjus vienaarūšių sakinio dalių skyrybą valstybinio brandos egzamino darbuose matyti, kad juose aptinkama įvairių klaidų atvejų. Gali būti, kad mokiniams ne iki galo aiški vienaarūšikumo samprata, matyt, dažniausiai skiriama remiantis ne sakinio struktūra, o tik intonacija. Pirmuoju (a) atveju klystama vienaarūšės sakinio dalis ne atskiriant vieną nuo kitos, bet išskiriant, nes be jungtukų išvardijamas vienaarūšės sakinio dalis privaloma atskirti (ne išskirti) kableliais, pvz.:

(a) *Pržiūrėtojai lengva ranka galėjo atimti gyvybę vaikui, moteriai, vyrui,³ vien tik tam, kad surinktų reikiamą skaičių kūnų.*

Kiekvienas jausmas, daiktas, turi ir gerų, ir blogų, savybių.

Paprasciausi debesys, apsiniaukęs dangus, gali atspindėti gyvenimo laikinumą.

Tarp nekartojamaisiais sujungiamaisiais jungtukais sujungtų vienaarūšių sakinio dalių kablelis nerašomas, skiriant vienaarūšes sakinio dalis, šios taisyklės mokinių darbuose nepaisoma dažniausiai, pvz.:

(b) *Žmogus svetimas gali tapti ne tik kitam žmogui, bet ir visai visuomenei, ar netgi sau pačiam.*

Mykoliukas mąsto, ir suvokia, jog negali vesti vien dėl to, kad brolis sukūrė šeimą.

<...> sugebėjusius ten išgyventi bent kiek ilgiau pradėdavo kankinti šalčio sukeltos ligos, bei skorbutas.

<...> turi visu reikiamus būdo bruožus: drąsą, išvalgumą, bei jaučia savo galią, ir neketina nusileisti kitiems.

Savo patriotiškumą Vincas Kudirka siekė parodyti visuomenei, bei jaunimui, jog šis sektų dorą piliečio pavyzdžiu.

Žmogus kilnus – reiškia nuoširdus, ištikimas, bei mylintis.

Pavyzdžiui, kaip kvepia koks nors vaisius, ar vaikystėje darželyje valgyta košė.

Keliskart apsirakta neskiriant vienaarūšių sakinio dalių, sujungtų kartojamais tais pačiais jungtukais, pvz.:

(c) *Tuo tarpu Severiutės vyras miršta ir ši lieka visiškame skurde, dabar neturėdama nei meilės nei pinigų.*

<...> ta pati atmintis mus gali ir skaudinti ir liūdinti.

<...> prisiminus tikslesnius įvykius visada viską įmanoma ar padaryt ar atsimint.

2.2. Probleminiai aiškinamųjų sakinio dalių skyrybos atvejai

Aiškinamųjų sakinio dalių sąvoka dabar galiojančiose skyrybos taisyklėse praplėsta tikslinimo samprata. Nagrinėtuose mokinių tekstuose rastas vos vienas kitas netikslus aiškinimo skyrimo atvejis. Taip gali būti ir dėl to, kad vienavardžių sakinio dalių skyryba tapo pasirenkamoji, o kelių aiškinamųjų sakinio dalių skyryba, matyt, geriausiai rašantiems mokiniams aiški. Rastas tik pavienis atvejis, kai kelios vienaarūšės sakinio dalys prieš apibendrinamąjį žodį sakinio pabaigoje buvo neatskirtos (a), vienanaris aiškinimas sakinio viduryje turėjo būti išskirtas

³ 2.1 poskyryje pateiktuose pavyzdžiuose pabrauktos vienaarūšės sakinio dalys.

vienodais sakinio ženklais iš abiejų pusių (b), po vienuosį sakinio dalių prieš apibendrinamąjį žodį turėjo būti rašomas brūkšny (suklysta rašant ne tą skyrybos ženklą) (c), pvz.:

(a) *Juk meilės jausmas brandina individą, keičia jo sampratą apie svarbius gyvenimo dalykus kaip įsipareigojimas, rūpestis, supratingumas bei pagarba kitam žmogui visa tai.⁴ kas gyvenime svarbiausia.*

(b) *Skirgaila, kaip kunigaikštis turi visus reikiamus būdo bruožus.*

(c) *<...> baltos pirštinės, po kuriomis slepiasi mamos dovanotas žiedas, ryšys su tėvyne, visa tai dehumanizavimo jausmą sukeliančios aplinkybės.*

2.3. Probleminiai lyginamųjų posakių skyrybos atvejai

Skiriant lyginamuosius posakius tenka įvertinti, kokią funkciją sakinyje jie atlieka. Kai juos galima laikyti aiškinamosiomis sakinio dalimis, taikomos pasirenkamosios skyrybos taisyklės. Šiais atvejais didesnių skyrybos problemų nėra, keliskart klysta atskiriant lyginamuosius posakius iš vienos pusės, pvz.:

*Jo meilė sausa kirtimų žolė, ji, lyg ugnis⁵ „praryja“ Tilių.
Kartais gyvenimas it nepakeliama našta, stumia žmogų į priekį.*

2.4. Probleminiai pažyminių skyrybos atvejai

Palyginti gausi pažyminių skyrybos klaidų grupė rodo, kad mokiniams ne visada aišku, kaip pažyminius skirti. Gali būti, kad kai kuriais atvejais taip nutinka dėl to, kad išplėstinis pažyminys gali būti painiojamas su išplėstine aplinkybe, kurios skyryba yra pasirenkamoji.

Išplėstinis pažyminys, einantis po pažymimojo žodžio, privalo būti išskirtas kableliais, pasitaiko, kad mokiniai šio pažyminio tekste neatpažįsta ir skyrybos ženklais neišskiria (a), pvz.:

(a) *„Radviliada“ yra kūrinys parašytas pagal tuometinius panegirikos žanro reikalavimus⁶.
Kūrinys, išspausdintas Karaliaučiuje, yra religijos pradžiamokslis skirtas mokyti Prūsijos valstiečius tikėjimo tiesų.
Mokytojas lygina žmogų ignoruojančią savo pašaukimą su neuždegtu žibintu <...>.*

⁴ 2.2 poskyryje nagrinėjamuose pavyzdžiuose pabrauktos aiškinamosios sakinio dalys.

⁵ 2.3 poskyryje pateiktuose pavyzdžiuose pabrauktos lyginamosios sakinio dalys.

⁶ 2.4 poskyryje nurodytuose pavyzdžiuose pabraukti išplėstiniai pažyminiai.

<...> juoką keliantis kūrinys iš tiesų yra žiauri tikrovė, kurią teko patirti žmonėms 1943–1945 metais kalėjusiems fašistinėje Štuthofo koncentracijos stovykoje.

<...> pasaulis ir žmonės gyvenantys jame ganėtinai greitai keičiasi <...>.

Kiekvienas žmogus gyvenantis žemėje yra skirtingas <...>.

Žmogus įsimylėjęs asmenį jį stebina staigmenomis <...>.

Kitais atvejais skiriama tik viena išplėstinio pažyminio pusė – pabaiga (b) arba pradžia (c), matyt, ne visada mokiniai perpranta sakinio dalių struktūrą, pvz.:

(b) <...> jiems tai buvo tiesiog kūnas pažymėtas numeriu, o svarbiausia, kad viskas atitiktų ataskaitą popieriuje.

<...> stovintys ginkluoti sargai saugantys tvarką, atimdavo bet kokias viltis <...>.

(c) Apie šią moralinę degradaciją, privedusią žmonių prie susvetimėjimo savo kūryboje kalba siurrealistas Antanas Škėma.

Garšva, nublokštas istorinių aplinkybių į tolimą šalį yra priverstas užsiimti veikla, kuri užtikrintų jo fizinę, bet ne dvasinę gerovę.

Dar vienas epizodas, įrodantis tai yra mirusiųjų laidojimas.

Žmogus, žiūrintis į pasaulį blogąją puse niekuomet netaps kilniu <...>.

Pagrindinis veikėjas, paskendęs savo vidiniame pasaulyje gyvena <...>.

Kartais pamirštama, kad išplėstiniai pažyminiai turi būti išskirti, jei jie eina prieš įvardį (d), pvz.:

(d) Dvasininko, tautos dainiaus Maironio įkvėptas bei tėvų daromos įtakos stoti į kunigų seminariją (XX a. pradžioje tai buvo laikomas prestižu) paveiktas jis pasirenka kunigo kelią.

Įkvėptas J. Basanavičiaus redaguojamo laikraščio „Aušra“ (ne veltui J. Jablonskis sakė, jog „Aušra“ – tai jaunosios kartos evangelija) jis ėmėsi redaguoti laikraštį „Varpas“ <...>.

Rastas tik vienas atvejis, kai išskirtas išplėstinis pažyminys prieš pažymimąjį žodį (e), pvz.:

(e) <...> išvystame nesantaiką bei karus, politinį šmeižtą bei, žmonių protus naikinančią, propagandą.

2.5. Probleminiai išplėstinių aplinkybių skyrybos atvejai

Pasirenkamųjų skyrybos taisyklių, patvirtintų 2006 m., 4 punkte rašoma: „Išplėsta dalyvinė, pusdalyvinė ar padalyvinė aplinkybė arba dvi ir daugiau neišplėstų gali būti išskiriamos kableliais, jei norima išryškinti jų prasminį ir intonacinį savarankiškumą“. Taigi šių aplinkybių

išskyrimas yra neprivalomas ir atrodytų, kad didesnių sunkumų skiriant tekstus neturėtų būti. Mokinių rašto darbų pavyzdžiai rodo, kad problemų kyla, nes linkstama išplėstinę aplinkybę atskirti iš vienos pusės. Dažniausiai klystama skiriant dalyvinę, pusdalyvinę, padalyvinę išplėstinę aplinkybę, kuri eina po jungtuko. Žiūrint sakinio intonacijos, po jungtuko intonaciškai natūraliai pauzė nėra reikalinga, ji daroma po išplėstinės aplinkybės, taip suklystama, pamirštant, kad išplėstinę aplinkybę reikia išskirti iš abiejų pusių, pvz.:

<...> parodo eilutės, kuriose teigiama, jog parbėgęs į saugią namų erdvę,⁷ jis tris dienas nedrįsta išeiti laukan.

Todėl Vasaris pradeda slapta kurti ir parašęs savo pirmąjį eilėraštį apie laisvės troškimą, paslepia jį lotyniškų žodžių sąsiuvinėje.

<...> dažnai svarbiau gauti nei duoti, tačiau nepaisant materialėjančios žmonijos aspekto, turbūt daugelis sutiktų, kad dažniausiai meilėje jokios taisyklės negalioja <...>

„Tautiškos giesmės“ autorius buvo sulenkėjęs, tačiau perskaitęs tautos herojaus J. Basanavičiaus redaguojamą laikraštį „Aušra“, atsivertė į lietuviybę.

Visgi neveltui sakoma, kad turint didžią jėgą, reikia būti atsakingu.

Daugeliui gali atrodyti, kad norint įgyvendinti pakeitimus visuomenėje, šalyje, žemyne ar netgi visoje planetoje, reikalinga žmonių dauguma <...>.

Būtent taip vokiečių valdžia nusprendė atkeršyti lietuviams už tai, kad Lietuvoje paskelbus mobilizaciją, jaunimas nestojo į SS dalinius.

Kūryba jam buvo vienintelis būdas įprasminti savo egzistenciją bei būnant toli nuo tėvynės, puoselėti jos kultūrą.

<...> Mykoliukas šventadieniais eina į paraistę, kur įsitaisęs žolėje, griežia savo paties pasigaminta skripkele.

Kitos skyrybos klaidos mokinių darbuose – kai išplėstinės aplinkybės pradžioje kablelis parašomas, tačiau pamirštama laikytis gramatinio skyrybos principo ir taip neskiriama aplinkybės pabaiga, pvz.:

Morališkai stipri, kupina motyvacijos asmenybė, tikėdama savo jėgomis ir skleidžiama idėja gali sėkmingai pakeisti žmogaus požiūrį, vertybes.

Šios literatūros srovės rašytojai, kurdami fantastinius, nežemiškus, dažnai skaitytojų gąsdinančius vaizdinius situacijomis bando perteikti gyvenimo absurdiškumą, nepastovumą, beprasmiškumą.

Taigi net ir vienas žmogus, turėdamas reikiamas charakterio savybes gali nulemti visos tautos likimą.

Iš pateiktų pavyzdžių matyti, kad mokiniai skirdami išplėstines aplinkynes dažniausiai suklysta, nes remiasi intonaciniu skyrybos principu, pamiršdami, kad jeigu intonaciškai kablelio

⁷ 2.5 poskyrio iliustraciniuose pavyzdžiuose pabrauktos išplėstinės aplinkybės.

reikia aplinkybės pabaigoje, tai jos pradžioje reikia nepamiršti ir kito – gramatinio – skyrimo principo.

2.6. Probleminiai įterpinių skyrybos atvejai

Nagrinėjami pavyzdžiai rodo, kad yra ne taip paprasta nustatyti ir ne visada aišku, kuris žodis sakinyje yra įterpinys. Gali būti, kad taip susiklostė dėl pasirenkamosios modalinių žodžių skyrybos (neskiriamus modalinius žodžius galima skirti, jeigu rašantysis mato panašumą į įterpinius). A. Drukteinis atkreipia dėmesį, kad mokiniui „būtų naudingiausia skirti viską, kas turi įterpiniams būdingas reikšmes ir neina sakinio dalimis. Norėdamas neskirti pasirenkamai skiriamų žodžių, jis turi atpažinti juos ir nepainioti su tikraisiais įterpiniais“ (Drukteinis 2007a: 10). Kaip rodo nagrinėjami pavyzdžiai, mokiniai įterpinius sakinyje ne visada skiria (a), pvz.:

(a) *Nepaisant to⁸ kiekvienas individas savo gyvenime vienaip ar kitaip patiria meilės jausmą.*

Matyt sutikssite, jog panašiai gyveno ir Mykoliukas.

Pasak žydų kilmės rašytojo Izaoko Mero žmogus yra pasaulis, o po kiekvienu akmeniu guli istorija.

Pasak jo gyvenimas tai teatras, o visi žmonės yra tarsi marionetės.

Bet laikui bėgant vienas kitas jaunuolis išdrįsdavo kopti viršun, be abejo pirmasis, kuris pradėjo kopti.

Kiekvienas nori būti mylimas, kaip ir ko gero kiekvienas jaučia meilę sau artimiems žmonėms.

Pavyzdžiui kai du žmonės myli vienas kitą, jiem to ir pakanka.

Mano manymu meilė suteikia stipriausia kilnumo šaltinį.

<...> netyčia nugirdom, žinoma ši informacija yra pati nepatikimiausia.

Kuris beabejo išlieka ir pasiduoda kitoms kartoms.

Aišku ji dukrelę mokina groti pianinu, bet daugiau niekam neskiria laiko.

Atskirai reikėtų paminėti dar vieną įterpinių skyrimo problemą. Dalis modaliniams priskiriamų žodžių yra dalelytės. Anksčiau, kai modalinių žodžių skirti nereikėjo, tai nebuvo painiavos, kurios dalelytės eina modaliniais žodžiais, kurios ne – buvo neskiriamos visos. Dabar belieka tik įsidėmėti atskiras galimas skirti dalelytes ir jų nepainioti su kitomis, kurios modaliniais žodžiais neina. Iš nagrinėjamų pavyzdžių matyti, kad tokių klaidų pasitaiko (b), pvz.:

(b) *Tačiau, ne viskas taip laimingai baigiasi.*

Tačiau, kiti prieštarauja teigdami, jog santykiai be abipusės meilės tik skaudina <...>.

⁸ 2.6 poskyryje nagrinėjamuose pavyzdžiuose pabraukti įterpiniai (a) ir dalelytės (b), painiojamos su įterpiniais.

Todėl, kaimo kultūros – artimo bendruomeniško ryšio – žmonės, besikeldami į miestus, svetimėjo, tolo vienas nuo kito.

Luk, meilė gali būti ne tik tarp dviejų žmonių.

Visgi, Elena savo vyro nepalieka ir tai yra kilnu.

Tačiau, vieną dieną aptiko šilvelyje dirbančius žmones ir nuo to laiko viskas pasikeitė.

2.7. Probleminiai praleidimo skyrybos atvejai

Sakinyje vietoj praleistos sakinio dalies gali būti rašomas brūkšnys, jei norima intonaciškai pabrėžti, arba nieko nerašoma. Kablelio rašymas tokioje vietoje laikomas klaida. Visi tirtuose mokinių darbuose rasti klaidingi praleidimo skyrybos atvejai yra netikslaus ženklų vartojimas toje vietoje, kur gali būti brūkšnys arba gali nebūti jokio skyrybos ženklų, pvz.:

<...> pagarba, dorumas,⁹ tai kilnumo ramstis.

Meilė, stiprus jausmas, vedantis žmones į priekį.

Žmogus, tai jausmų, prisiminimų ir šilumos šaltinis.

Šeima, žmogui patys artimiausi žmonės, dėl kurių galima daug padaryti.

O žmogus, tai unikali būtybė, kuri geba naudotis šiom žiniom.

Liečiamoji, tai atmintis, kuri irgi yra gan tiksli.

2.8. Probleminiai prijungiamųjų sakinių skyrybos atvejai

Apie prijungiamųjų sakinių šalutinių dėmenų jungimą kalbama nuolat. Atrodytų, kad skyryba nėra jau tokia ir sudėtinga tiems, kurie gerai išmano sakinio struktūrą. Reikia tik gerai įsidėmėti prijungiamuosius žodžius, rasti gramatinius centrus, kelti šalutiniam dėmeniui klausimą, paprastu praleidimo būdu patikrinti ir surasti ne tik šalutinio dėmens pradžią, bet ir pabaigą. Netaisyklingos prijungiamųjų sakinių šalutinių dėmenų skyrybos atvejai mokinių darbuose sudaro gausiausią skyrybos klaidų grupę. Dažniausiai mokinių nenustatoma šalutinio dėmens pradžia (a), rečiau pabaiga (galbūt todėl, kad neretai šalutiniu dėmeniu baigiamas sakiny) (b); pasitaikė keli atvejai, kai sakinio viduryje šalutinis dėmuo ir nebuvo išskirtas nė iš vienos pusės (c); kartais prijungiamuosiuose sakiniuose su keliais šalutiniais dėmenimis mokinių nebeišskiriamas antrasis šalutinis dėmuo (d), pvz.:

⁹ 2.7 poskyryje nagrinėjamuose pavyzdžiuose pabraukta praleidimo vieta.

(a) Viskas pasikeičia kai Petras nutaria prisijungti prie maišto, kovoti už geresnį gyvenimą¹⁰.

Daugelis autorių, norėdami pabrėžti šių dalykų svarbą, stengėsi pavaizduoti kaip jaučiasi žmogus susvetimėjusiam pasaulyje.

<...>minčių, jog religija yra tarsi rūbas kurį žmogus augdamas keičia, jis ieško meilės ir ramybės pas Oną Duoniuotę.

Deja, jo viltys buvo sunaikintos kai grįžę komunistai pradėjo vykdyti dar intensyvesnes represijas.

Vis dėlto Garšva rado būdą kaip priešintis svetimai aplinkai bei išsakyti savo mintis.

Kafka savo knygoje žmogų paversdamas vabalu norėjo parodyti kaip lengvai asmuo gali netekti prasmės visuomenėje.

Valdovas nebežino ką pasirinkti, galima teigti, kad darosi panašus į Vinco Mykolaičio-Putino intelektualinio psichologinio romano „Altorių šešėly“ pagrindinį veikėją Liudą Vasarį.

<...> bet kalne šmėklos bando išgasdinti tuos kas drįsta kopti viršun.

<...> ir tos pačios dienos vakarą, pamiršęs dėkingumą, Dalba baigia ką pradėjo.

<...> bandysiu atsakyti į klausimą ar visgi meilė suteikia žmogaus kasdienybei kilnumo.

<...> norisi eiti ten kur ir jie iškeliauvę.

<...> nėra jokios tuštumos kuri stumia žmogų į neviltį ar verčia sielvartauti.

(b) Taigi atmintis, kuri saugo mūsų prisiminimus viduje yra be galo svarbi.

Jis gali mėgautis viskuo, kas miške auga užuosti jo skleidžiamą kvapą.

Apie meilę, kuri keičia žmogų ir jo kasdieninį gyvenimą kalbama literatūroje.

Klipatų eisenos, žiaurūs, kankinimus primenantys darbai, už kuriuos gaunamas vos trupinėlis duonos parodo, kokia menka, nieko nereiškianti yra žmogaus gyvybė.

Supratęs, kad Monika jo nemyli ir meilė netikra Doveika jaučiasi sužlugdytas, senas ir niekam nereikalingas.

Kad veikėją katytės mirtis stipriai sukrečia parodo novelės eilutės.

(c) Tačiau būna akimirky kai aplinkui nebesimato nieko gražaus tada būna labai liūdna.

Sunku įsivaizduoti kur šiandien būtų Lietuva jei nebūtų atsiradę žmonių.

Tai reiškia, kad kiekvienas žmogus turi suprasti dėl ko gyvena ir jausti atsakomybę už gyvenime atliekamus dalykus.

(d) Ryškus epizodas, kur A. Garšva apmąsto kodėl vitrinose negali stovėti Napoleono vaškinių figūrų.

V. Mykolaitis-Putinas bei B. Sruoga, kuris pats patyrė ką reiškia būti koncentracijos stovyklos kaliniu.

<...> aprašomi keturi jo gyvenimo etapai, kuriuose pamatome kaip herojus augo, pamatome Livonijos karo eigą ir herojaus mirtį.

¹⁰ 2.8 poskyryje iliustraciniuose pavyzdžiuose pabraukti klaidingai skiriami šalutiniai sakinio dėmenys.

Jaunimas raginamas suskubti, nes svarbiausi darbai turi būti atlikti kol dar užtenka jėgų ir noro, vėliau prioritetu tampa materialinė gerovė.

Atskirai minėtini keli pavieniai klaidingi lyginamųjų šalutinių dėmenų skyrimo atvejai (e). Gali būti, kad šie dėmenys painiojami su lyginamaisiais posakiais, o jų skyryba yra pasirenkamoji; taip pat rastas vienas atvejis, kai vienuose šalutinio sakinio dėmenys buvo prijungti nesikartojančiu jungtuku *ir* (f) ir atskirti kableliu, pvz.:

(e) *Dažnai tokie entuziastų norai keisti pasaulį gali atrodyti kiek utopiškai, tačiau žmogaus įtaka aplinkiniams gali būti didelė kaip dauguma ir įsivaizduoja.*

Taigi susvetimėjimas lietuvių literatūroje atsiskleidžia lyg mes neturėtume vertybių, būtume nužmogėję, nevisaverčiai.

(f) *Vyraujanti valdžia gali nuspręsti, kam lemta gyventi ir džiaugtis „aukštųjų akimirų“ grožiu, ir kam teks kentėti ir kovoti.*

2.9. Probleminiai citatų skyrybos atvejai

Kaip rodo nagrinėjami pavyzdžiai, mokiniai yra gerai perpratę, kaip skirti cituojamą tekstą. Daugumoje mokinių rašinių yra pateikiama ištraukų iš kūrinių ir jos yra taisyklingai skiriamos, išskyrus du pavienius atvejus, kai pamiršta parašyti dvitaškį po įvadinių žodžių, pvz.:

Kartojama eilėraščio eilutė, autorius rašo „Kelkite, kelkite, kelkite, kelkite...“¹¹.

Nors Dovydas supranta, kad Galijotas yra pranašesnis (kūrinyje taip sakoma „Mano rankos tik lazda piemens“), tačiau parodo moralinį tvirtumą stodamas į nelygią kovą.

2.10. Probleminiai sujungiamųjų sakinių skyrybos atvejai

Nagrinėjant sudėtinių sujungiamųjų sakinių skyrybą matyti, kad ji mokiniams yra aiškesnė – dažniausiai sujungiamųjų sakinių dėmenys sujungiami jungtukais *o*, *bet*, *tačiau*; šiuos jungtukus mokiniai gerai įsidėmi, todėl jais jungiamus sakinio dėmenis ir lengva skirti. Rasta tik keli atvejai, kai nebuvo skyrybos ženklų prieš retesnius jungtukus *tik*, *tad*, *dėl to*, jungiančius sujungiamojo sakinio dėmenis, pvz.:

¹¹ 2.9 poskyryje esančiuose pavyzdžiuose pabrauktos citatos.

Be abėjos, ir šiais laikais toks principas yra išlikęs tik dabar jis demokratiškesnis ir kiekvienas pilietis gali pareikšti nuomonę¹²<...>.

Himnu tapo eilėraštis „Tautiška giesmė“ tad ten lyrinis subjektas iškelia aukščiau už materialumą.

Jų santykiai nevirto niekuo daugiau nei dvasine bendryste dėl to Mykoliukas žinojo, kad jos jau nebeužmirš niekada.

2.11. Nereikalingi skyrybos ženklai

Išanalizavus mokinių rašinių skyrybos atvejus rasta tokių, kurių skyrybos ženklų rašymo motyvaciją sunkoka pagrįsti: vienu atveju galima manyti, kad painiojama su įterpinių skyryba, kitur galima įžvelgti aiškinimo atveją, daugiausia nemotyvuoto skyrimo atvejų yra tada, kai kablelis rašomas tarp veiksnio ir tarinio, kiti atvejai, matyt, atsitiktiniai, pvz.:

Argi negraudu, kad veikėjas tapo niekam nereikalingas, vien dėl to,¹³ kad paseno?

Kartais, kai gyvenimas virsta nepakeliama našta, meilė, vienintelė, stumia žmogų į priekį.

Nes geriausiai prisimenamos, geros emocijos, kartu praleistas laikas <...>.

<...> Tilius, besąlygiškai įsimyli jaunutę, šviesiaplaukę, vėjavaikišką Agnę.

Šis bruožas, asocijuoja dorą, garbingą, kilnų žmogų.

Žmogus, turi kelias atmintis <...>.

Ir meilės jausmas šeimai, niekada neužgęs.

Mykolui buvo be galo sunku, tačiau dėl meilės, vestuvėse grojo iš visų jėgų.

<...> nes dažnai naujus daiktus, mes norim paliesti, pačiuo pinėt <...>.

2.15. Apibendrinimas

Nagrinėjant mokinių darbus pastebėta, kad daugiausia problemų kyla skiriant prijungiamųjų sakinių šalutinius dėmenis (28 proc. iš visų darbuose rastų klaidų atvejų). Nors prijungiamųjų sakinių skyryba iš esmės nesikeitė (mokykloje nenagrinėjami sudėtingesnės ar retesnės skyrybos atvejai), tačiau ji iki šiol lieka mokiniams sunkiausia. Tai rodo, kad mokiniams iki galo nėra aišku, kaip pastebėti šalutinius dėmenis, matyt, kyla sunkumų perprasti ir sakinio struktūrą. Nors vadovėliuose ir kitose skyrybos taisyklių mokačiose metodinėse priemonėse gausu rekomendacijų, kaip skiriant šalutinius dėmenis išvengti klaidų, tačiau tai negelbsti.

¹² 2.10 poskyrio iliustraciniuose pavyzdžiuose pabrauktas sujungiamojo sakinio dėmuo, prieš kurį turėjo būti skyrybos ženklas.

¹³ 2.11 poskyryje esančiuose pavyzdžiuose pabraukti nemotyvuoti skyrybos atvejai.

Akivaizdu, kad reikia stiprinti mokinių įgūdžius mokant sakinio struktūros, žodžių ryšių, tada ir taisyklės, ir kiti metodiniai patarimai galės būti veiksmingesni.

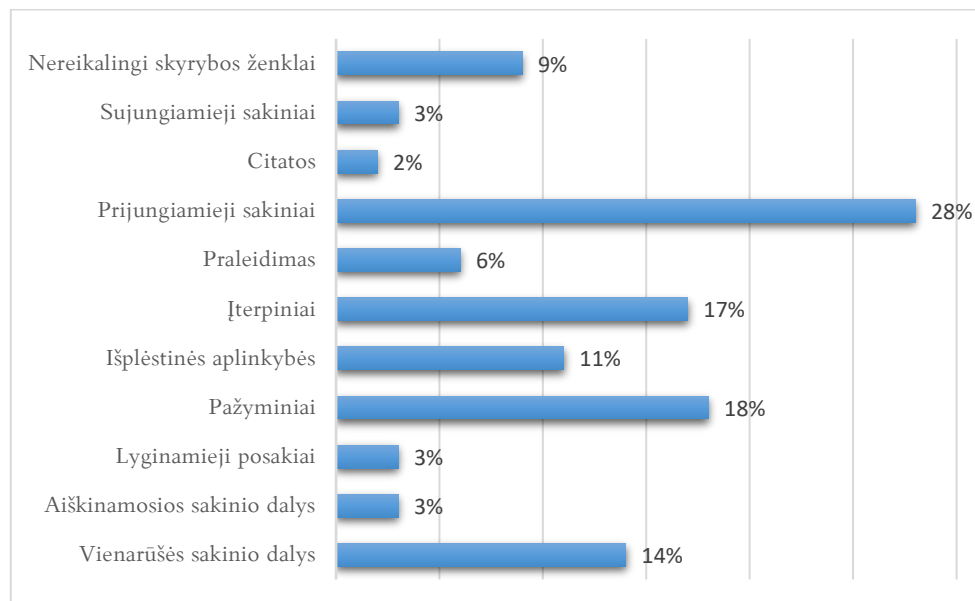
Mokiniamis sudėtinga ir pažyminių skyryba (18 proc. iš visų darbuose rastų klaidų atvejų). Mokiniai daugiausia klysta skirdami išplėstinius pažyminius po pažymimojo žodžio, t. y. dažniausiai jie jų nepastebi ir neišskiria arba atskiria tik iš vienos kurios pusės. Ir šiuo atveju tai tik dar kartą įrodo, kad neperprantama sakinio struktūra, sakinio dalių ryšiai. Kai kuriais atvejais tai galima pagrįsti tuo, kad mokiniai gali painioti išplėstinius pažyminius su išplėstinėmis aplinkybėmis, o šių skyryba yra pasirenkamoji.

Mokiniai nemažai daro ir įterpinių skyrybos klaidų (17 proc. iš visų darbuose rastų klaidų atvejų). Gali atrodyti paprasta skirti: tiek įterpinių, tiek modalinių žodžių sąrašas yra beveik baigtinis, todėl reikėtų jų tiesiog įsidėmėti. Painiavos gali kilti ir dėl skyrybos taisyklių pokyčių – anksčiau modaliniai žodžiai nebuvo skiriami, dabar skiriami. Dalelytės, išskyrus *beje*, taip pat buvo neskiriamos; pertvarkytose taisyklėse pailgėjo galimų skirti dalelyčių sąrašas, todėl neretai klystama skiriant dalelytes, manant, kad jos rodo modalumą.

Dažnokai klystama ir skiriant vienaarūšes sakinio dalis (14 proc. iš visų darbuose rastų klaidų atvejų). Linkstama vienaarūšes sakinio dalis išskirti (o ne atskirti vieną nuo kitos); iš pavyzdžių matyti, kad mokiniams neišku, kaip skirti vienaarūšes sakinio dalis su kartojamaisiais ar nekartojamaisiais jungtukais, gali būti, kad skiriant vienaarūšes sakinio dalis remiamasi vien intonaciniu principu.

Pasirenkamoji išplėstinių aplinkybių skyryba mokiniams išlieka paini (11 proc. iš visų darbuose rastų klaidų atvejų). Būtų galima šių aplinkybių visai neskirti, bet intonaciškai, matyt, kartais jaučiamas poreikis skirti ir pamirštama, kad tokiu atveju būtina skirti ir iš abiejų pusių.

Kiti probleminiai skyrimo atvejai yra negausūs, pasitaikė vos po vieną kitą. Kiek gausesnė grupė sakinių (9 proc. iš visų darbuose rastų klaidų atvejų), kai galima tik spėlioti aiškinant skyrybos motyvą. Galimas pasirinkimas skirti ar neskirti ne visada padeda skiriant praleidimo atvejus (6 proc. iš visų darbuose rastų klaidų atvejų) – galimas tik vienintelis skyrybos ženklas brūkšnys ar jokie skyrybos ženklai, tik kartais, matyt, tai pamirštama ir intonacinė pauzė žymima ne brūkšniu, o kableliu. Vos keli klaidingi atvejai pasitaikė skiriant sujungiamuosius sakinio dėmenis (3 proc. iš visų darbuose rastų klaidų atvejų), aiškinamąsias sakinio dalis (3 proc. iš visų darbuose rastų klaidų atvejų) ir lyginamuosius posakius (3 proc. iš visų darbuose rastų klaidų atvejų). 3 paveiksle pateiktas būdingųjų skyrybos klaidų mokinių rašiniuose pasiskirstymas procentais.

3 PAV. Būdingosios skryrybos klaidos mokinių rašiniuose (proc.)

Šiame straipsnyje aptartos tik pačios būdingiausios geriausiai įvertintuose mokinių rašiniuose rastos skryrybos klaidos. Tyrimas atliekamas toliau. Išnagrinėjus daugiau rašinių (ir tuos, kurie įvertinti prasčiau), atlikus kitus reikiamus tyrimus, konsultuojantis su mokytojais, tikimasi pateikti išsamius tyrimo rezultatus. Ateityje tikimasi išnagrinėti ir mokytojų skryrybos klaidų vertinimus, t. y. kokių problemų, neaiškumų kyla mokytojams vertinant mokinių darbus, kokiais atvejais jų vertinimai nesutampa ir pan. Taip dar geriau išryškėtų skryrybos klaidų priežastys ir būtų galima teikti konkrečias rekomendacijas, kaip šių klaidų išvengti.

IŠVADOS

1. Lietuvių kalbos skryryba remiasi trimis principais – prasminiu, intonaciniu ir gramatiniu. Šiuo metu vyrauja prasminis principas, siejamas su gramatiniu. Daugiau laisvės – didesnė atsakomybė, ypač kai kalbama apie mokymo procesą. Pritaikyti taisykles ir tokiu būdu išvengti daugybės klaidų galima tik gerai suprantant vidinę sakinio struktūrą, žodžių ryšius sakinyje, turint stiprų tikslų intonacijos pojūtį.

2. Išnagrinėjus šimto lietuvių kalbos ir literatūros valstybinio brandos egzamino darbų, įvertintų 80–100 taškų, skryrybos klaidas paaiškėjo, kad daugiausia daroma šalutinių sakinio dėmenų skryrybos klaidų. Skiriant prijungiamuosius sakinius dažniausiai reikia remtis gramatiniu

skyrybos principu (žinoma, gali padėti ir kitos metodinės rekomendacijos, pvz., išmokti prijungiamuosius žodžius ir pan.). Klaidų gausa rodo, kad reikia stiprinti sakinio struktūros, žodžių ryšių mokymą.

3. Kita gausi skyrybos klaidų grupė – netinkama išplėstinių pažyminių po pažymimojo žodžio skyryba. Savo struktūra išplėstiniai pažyminiai gali būti panašūs į išplėstines aplinkybes, o šių skyryba yra pasirenkamoji. Gerai nesuvokiant jų skirtumo ir sakinio struktūros kyla problemų skiriant pažyminius (nagrinėjamu atveju neskiriant visai). Kita vertus, kalbant apie pačių išplėstinių aplinkybių skyrybą taip pat matyti, kad galimybė visai neskirti ne visada padeda. Intonaciškai sakinyje norima pabrėžti tai šios aplinkybės pradžią, tai pabaigą, todėl klystama skiriant šias aplinkybes tik iš vienos pusės.

4. Pertvarkytose skyrybos taisyklėse pasikeitė modalinių žodžių skyryba, pailgėjo galimų skirti dalelyčių sąrašas. Nagrinėjami pavyzdžiai iš mokinių rašto darbų rodo, kad tai kiek klaidina mokinius – neįsidėmėję įterpinių ir modalinių žodžių, galimų skirti dalelyčių sąrašo, jie painioja šias dalelytes su kitomis ir išskiria kaip modalinius žodžius.

5. Vienarūšiškumo ribos ne visada yra lengvai nustatomos (pertvarkius taisykles nebėra griežtos ribos tarp aiškinimo ir vienarūšiškumo); nagrinėjant mokinių tekstus paaiškėjo, kad dažniausiai klystama skiriant paprastus ir aiškius išvardijamojo vienarūšiškumo atvejus. Ryškėja polinkis tokias vienarūšes sakinio dalis ne atskirti, o išskirti. Gali būti, kad tam įtakos turi painiojimas su aiškinamųjų sakinio dalių skyryba (jos gali būti sakinyje išskiriamos iš abiejų pusių).

6. Kiti nagrinėjamų skyrybos klaidų atvejai rodo tik pavienius skyrybos ypatumus: kartais rašomi nemotyvuoti skyrybos ženklai, painiojamosi dėl praleidimo skyrybos (dažniausiai vietoj brūkšnio arba galimybės neskirti rašomas kablelis), keliskart netiksliai skirtas cituojamas tekstas, be skyrybos ženklų palikti sujungiamųjų sakinių dėmenys, sujungti rečiau vartojamais sujungiamaisiais priešinamaisiais, paremiamaisiais jungtukais (*tik, tad, dėl to*).

7. Bendra statistinė valstybinio lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzamino darbų analizė rodo, kad mokinių skyrybos klaidų dažnis per pastaruosius penkerius metus beveik nekinta, daugiausia (apie 21 proc.) mokinių rašinyje daro 15 ir daugiau skyrybos klaidų, taigi jie gauna už skyrybą 0 taškų; daugiausia taškų už skyrybą vidutiniškai gauna apie 11–12 proc. mokinių. Šis skaičius penkerius metus irgi beveik nekinta.

8. Bendra statistinių duomenų ir atskirų skyrybos klaidų analizė rodo, kad daugeliui mokinių skyryba kelia sunkumų. Tų sunkumų, matyt, kyla dėl įvairių priežasčių: dėl taisyklių

nesupratimo, dėl skyrybos mokymo, pasirenkamųjų ir privalomųjų skyrybos atvejų painiavos, dėl sakinio struktūros ir ryšių tarp atskirų žodžių nesupratimo ir t. t.

9. Kad būtų galima nustatyti konkretesnes skyrybos klaidų priežastis ir būdus, kaip jų galima išvengti, svarbu toliau tirti kitų mokinių darbus, atskirai išnagrinėti kebliausius mokytojų skyrybos vertinimo atvejus, patiems mokytojams keliančius dvejonių.

LITERATŪRA

Abaravičius J. 2002: *Skyrybos stilistika*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Alaunienė Z. 2006: Valstybinės kalbos būklė mokykloje – ką galima taisyti jau dabar? – *Gimtoji kalba* 5, 6–14.

Augulytė M. 2005: Lietuvių kalba – reformos taikiklyje. – *Lietuvos rytas*.

Bredelis K. 2011: 9–12 klasės mokinių lietuvių kalbos skyrybos įgūdžių analizė: įterptinių konstrukcijų sintaksė. – *Žmogus ir žodis* 1, 20–26.

Crystal D. 2006: *Language and the internet*, Cambridge: Cambridge University Press.

Drukteinis A. 2006: Skyryba: naujovės ir keblumai. – *Kalbos kultūra* 79, 197–208.

Drukteinis A. 2007a: *Pertvarkytų skyrybos taisyklių taikymas*: metodinės rekomendacijos.

Prieiga internete:

https://www.smm.lt/uploads/documents/Archyvas/technologijos/Skyrybos_t_taikymas.pdf.

Drukteinis A. 2007b: Skyrybos pertvarka ir probleminiai jos klausimai. – *Lietuvių kalba* 1.

Prieiga internete: <http://www.lietuviukalba.lt/index.php/lietuviukalba/article/view/3/124>.

Gaivenis K., Keinys S. 1990: *Kalbotyros terminų žodynas*, Kaunas: Šviesa.

Gliožerienė A. 2005: Kad kablelis nesugadintų mokinio gyvenimo. – *Klaipėda*.

Jablonskis J. 1922: *Lietuvių kalbos gramatika*, Kaunas: Švyturys.

Jablonskis J. 1957: *Rinktiniai raštai* 1, Vilnius: Valstybinė politinės mokslinės literatūros leidykla.

Jonikas P. 1939: Dėl skyrybos pagrindų. – *Gimtoji kalba* 9, 131–134.

Kniūkšta P. 2007: *Naujosios skyrybos taisyklės: ką jos duoda ir ką patiems reikia suvokti*, Kaunas: Šviesa.

LKRS 1992 (1976, 1989) – *Lietuvių kalbos rašyba ir skyryba*, Vilnius: Mokslo.

Nevinskaitė L. 2010. Trumpųjų žinučių rašybos bruožai. – *Kalbos kultūra* 83, 275–296.

- Norvilaitė G. 2005. Skyrybos reforma palengvins mokinių dalią. – *Vakarų ekspresas*. Prieiga internete: <http://www.ve.lt/naujienos/lietuva/lietuvos-naujienos/skyrybos-reforma-palengvins-moksleiviu-dalia-394560/>.
- Ryklienė A. 2001: *Elektroninis diskursas: kalbos ypatybės ir stilius*. Daktaro disertacija, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, Vytauto Didžiojo universitetas.
- Salienė V. 2005: Dvyliktos klasės mokinių lietuvių kalbos žinių ir gebėjimų analizė. – *Pedagogika* 76, 100–106.
- Skardžius P. 1938: Skyrybos reikalai. – *Gimtoji kalba* III sąs., 38–39.
- Tamulionienė A. 2015: Būdingiausios rašybos klaidos mokinių rašiniuose ir tinklaraščiuose. – *Bendrinė kalba* 87, 1–24. Prieiga internete: http://www.bendrinekalba.lt/Straipsniai/88/Tamulioniene_BK_88_straipsnis.pdf.
- Valskys V. 2014: Iš lietuvių kalbos skyrybos norminimo istorijos. – *Martynui Mažvydui atminti: raštijos raida ir XXI amžiaus iššūkiai*. Mokslinių straipsnių rinkinys, Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla, 154–161.
- Vasiliauskienė V., Rimkutė E. 2007: *Probleminiai lietuvių kalbos rašybos ir skyrybos aspektai*, Kaunas: Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras.
- VBE rezultatai – *Lietuvių kalbos ir literatūros valstybinio brandos egzamino rezultatai*. Statistinė analizė, Vilnius: Nacionalinis egzaminų centras. Prieiga internete: www.nec.lt.
- VLKK nutarimas Nr. N-2 – Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 2006 m. rugsėjo 28 d. nutarimas Nr. N-2 (103) „Dėl Privalomosios skyrybos taisyklių“ (Žin., 2006, Nr. 107-4084). Prieiga internete: <http://www.vlkk.lt/vlkk-nutarimai/nutarimai/nutarimas-del-privalomosios-skyrybos-taisykliu>.
- VLKK nutarimas Nr. N-3 – Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 2006 m. rugsėjo 28 d. nutarimas Nr. N-3 (104) „Dėl Pasirenkamosios skyrybos taisyklių“ (Žin., 2006, Nr. 107-4085). Prieiga internete: <http://www.vlkk.lt/vlkk-nutarimai/nutarimai/nutarimas-del-pasirenkamosios-skyrybos-taisykliu>.

Įteikta 2018 12 10

Priimta 2018 12 30

THE SPECIFICS OF PUNCTUATION IN THE LITHUANIAN LANGUAGE AND LITERATURE NATIONAL GRADUATION EXAM PAPERS

Summary

This article deals with the punctuation in the papers (essays) of the Lithuanian language and literature national graduation exam, covering a scope of forty essays from the 2014 Lithuanian language and literature national graduation exam and sixty, from the 2016 exam; all essays were graded between 80 and 100. The study aimed to find out which of the punctuation mistakes were the most typical in student papers, attempting to dissect their causes and specifics and disclose the typical punctuation qualities of student texts.

Statistical analysis of punctuation mistakes covering a period of five years has shown that punctuation is a rather significant problem, with a substantial group (21 per cent) of students still receiving 0 grades for their punctuation (which means they make 15 mistakes and more).

A more thorough investigation of the punctuation in the top-graded papers has revealed that most of the punctuation mistakes present in them relate to punctuation of secondary clauses. Another large group of mistakes is found in the punctuation of extended attributes. These attributes structurally resemble extended adverbial modifiers a lot, leading to confusion in punctuation. On the other hand, in terms of the punctuation of extended adverbial modifiers as such, it is evident that the possibility of using no punctuation at all does not always help either. As far as intonation is concerned, it is natural to want to stress either the beginning or the end of this modifier, and mistakes are only made in punctuating the adverbial modifiers on one side. Changes in the punctuation of modal words have expanded the list of particles that can be punctuated, and students do not always memorise this list and tend to mix these particles up with others, punctuating them. Mistakes are made in punctuating cases of listed uniformity as well. There is a clear inclination towards punctuating such uniform parts of the sentence on both sides instead of separating them. Other cases of punctuation mistakes covered only point to individual characteristics of punctuation, with students sometimes using unmotivated punctuation marks, showing confusion in terms of hiatus punctuation, repeatedly making mistakes in punctuating quotes, elements of coordinate clauses, and so on.

The overall analysis of statistical data and separate punctuation mistakes shows that punctuation is difficult to a lot of school students. The difficulty is most likely caused by various reasons: the understanding of the rules, the teaching of punctuation, the confusion in choosing

optional and mandatory punctuation cases, the failure to understand the grammatical composition of the sentence and the connections between individual words, and so on. To be able to narrow down the specific causes for making punctuation mistakes and potential methods of avoiding them, it is critical that analysis of the papers by other students continues and the most complicated cases of grading punctuation by teachers, those that even the teachers themselves are dubious about, are investigated separately.

KEYWORDS: essay, punctuation, punctuation mark, national graduation exam.

AURELIJA TAMULIONIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius

aurelija.tamulioniene@lki.lt